

VIND SOGN

Esbern Jespersen

VIND SOGN

ULFBORG HERRED

RINGKØBING AMT

Fotografisk optryk ved Lokalhistorisk arkiv for Vind sogn,
med økonomisk støtte fra Trehøje kommune.

Thomsens Bogtrykkeri I/S, Holstebro - 1983.

FORFATTERENS FORLAG
SØRVAD ST.

1938

FORORD

Med Udsendelsen af dette Arbejde slutter jeg min historisk-topografiske Beskrivelse af Vinding og Vind Sogne. De tre Bøger »Kirker, Præster og Degne«, »Vinding Sogn« og »Vind Sogn« udgør en Enhed og skulde gerne afhjælpe hinandens Mangler. Man maa ikke bebrejde »Vind Sogn« Savnet af Oplysninger, som findes i de andre Bøger.

Jeg har stræbt efter at skrive saadan, at Noter kunde undværes. Mine Læsere i Vind Sogn vil næppe savne Kildehenvisninger, og Folk, som selv sysler med historisk Arbejde, vil uden Vanskelighed se, hvor jeg har mit Stof fra.

Børnehjemsforstander Peder Vad har optaget en Mængde Billeder, langt flere end jeg har kunnet medtage, og gratis stillet dem til min Raadighed, hvorfor jeg bringer ham min hjerteligste Tak. Historisk Samfund for Ringkøbing Amt har understøttet mig med 200 Kr. og venter til Gengæld mange Vindboer som Medlemmer. For Understøttelsen og den værdifulde Godkendelse af mit Arbejde takker jeg ærbødigt.

Jeg udsender »Vind Sogn« uden Haab om at kunne betale min Bogtrykker ved Salg af Bogen, men i Haab om at yde et beskedent Bidrag til Vækkelse og Folkeoplysning. Jeg har ikke kunnet skrive en Gaards Historie uden at fyldes med Tak for Livets lyse Gave. Saa mange Slægter har levet, saa mange Slægter vil følge efter — underfuldt at jeg fik Del i Livet og har det nu! Vil mine

tørre Data udløse saadan Følelse hos mine Læsere. Det er derpaa det kommer an. De er som Noder til Musik, uden Værdi, hvis man intet mærker af Livets Rytme bag de fattige Ord. Historiens egentlige Værdi skulde blive en Oplevelse af Slægtens Liv i »Graad og Sang«, Vækkelser til Medansvar for Historiens Gang, Vilje til Afbetaling paa vor Gæld til ham, som gav os Livet.

Esbern Jespersen.

I. DEL

FÆLLES HOVEDTRÆK

SOGNET RUNDT

EN GOD MIL sønden Holstebro skærer Hovedvej Nr. 11 Skellet mellem Nørre Felding og Vind Sogne. Følger vi fra dette Sted Vejen sønderpaa, vil vi snart være i Vind og snart i Vinding Sogn. Vejen gaar ligeud, det gør Skellet ikke; en sær Uorden synes yngre Folk; men gamle Sandemænd gjorde Skel efter Naturgenstande. Og til at begynde med er Skellet en Smule Vandløb, Begyndelsen til Grydeaa, mellem Trækris og Spaabæk. Skellet gaar dernæst over en Række fremtrædende Oldtidshøje, af hvilke Raahyw og Præstbjerg er de anseligste.

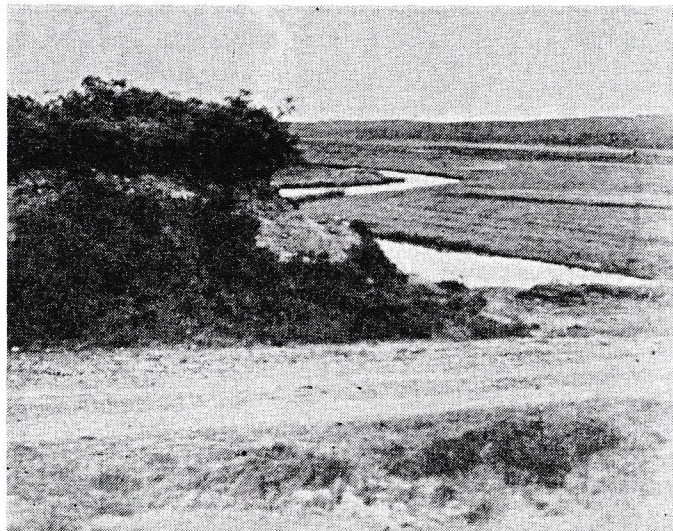
Raahyw betyder vel Højen, som ligger i Raa; Række med andre Høje, men Raa kan ogsaa betyde »Stang, Grænsepæl, Grænse«. Nu er den en ynkelig Ruin, mishandlet af Kommunens Grusgrave, men i gamle Dage kunde man paa dens Top tælle 18 Kirker. Paa Sydsiden var der en Indgang (til en Jættestue?) og paa Toppen en Sænkning, hvori Hr. Andreas Hegelund engang saa 32 Mand omkring en Ild. Det var næppe nogen kristen Gudstjeneste, de fejrede. Børnene i Agerfeld Skole digtede i Dyrslæge Wollesens Drengedage:

Skjeldbassityw, do ska op po Raahyw
og aa med di Lyw i Maa'n æ Klok syw.

Præstbjerg, hvor Udsynet bliver frit over Nørre Omme Sogn, er omspundet af gamle Sagn af halvhedensk Indhold. Her fartede en hovedløs Hest omkring, og grimme Hyl lød fra Luften og kyste vejfarende fra Sans og Samling. Hesten drev sit Væsen hen over Hardtlund og der

hvor Ørnhøj-Holstebro Jernbanen nu bryder ind i Sognet. En paalidelig Mand har antydnet, at den hovedløse Hest kunde være et Varsel for det »hovedløse« Motortog. Og ingen har heller set Hesten, siden Banens Aabning den 21. August 1925.

Frygt Gud og følg Landevejen! hed det i gammel Tid. Det gjorde Bispens Officialis ogsaa, men fandt dog en

Fuglkjær Aa.

Peder Vad, fot.

brat Død ved Præstbjerg o. Aar 1529. Længere sønderpaa, inde i Nørre Omme Sogn, fandt man en Juninat 1693 Peder Klejnstrup død og kold under sin væltede Vogn. Nr. Omme skal ikke høre ilde for det; men ellers siger man jo godt nok: Fra O'm kan alting Skidt kom. Og det var da ogsaa her »Gule Fanden« muntrede sig.

Mellem Ølgryde og Nr. Omme var der i gamle Dage ingen anden menneskelig Vaaning end Agerfeld, der en Tid var Kro. Lidt sønden for Agerfeld fandtes 1786 Niels

Skold fra Mikkelsborg aldeles livløs. Peder Resdal omkom i samme Egn 1834. Jo, det var livsfarligt at færdes paa de gamle Hedeveje og værre endnu at sætte sni til. Det gjorde Degnen Tjellesen en Vinternat 1825, men døde i Sogneskellet ved Raahyw med Benene i Vind og Hovedet i Vinding.

— Mod Syd gør Fuglkjær Aa Skel mellem Vind og Nr. Omme. Det bevidnes allerede 1543. Sandemænd satte Skelsten midt i Terkilds Vad, den næste Sten midt i Præstbjerg Vad, den tredje i samme Aa ved en Eng, som hørte til *Vindt præstgord*.

Har Engene omkring Aaen Navne? Ikke Tale om! siger den første sagkyndige Vindbo, jeg spørger. Gamle Folk var af en anden Mening. I Aaret 1800 var Albert Straasø med til at takser Engene i Nr. Omme med Udsiftning for Øje, og vi finder i Taksationsforretningen nævnt mange Navne, som refererer til Vind: Fuglkjær Eng, Peder Troldtofts Øster Lu'k, Tyrriskjær, Aastoft Eng, Lars Kølls Eng, Jens Agerfelds Rørkjær, Niels Fuglkjærhuses Nedergren, Jens Skovgaards Overgren, Jens Mikkeborgs Kalgaardeng, Lu'ksvieg, Poul Vindgabs Knover Eng, Mauerkrog, Pletter, Ko Eng, Mølbjerg Eng, Bjørnkjær, Østerkrog o. m. fl.

I disse Egne omkring Fuglkjær Aa mødtes Folkene fra Vind og Nr. Omme som ved en fælles Livskilde. Til Aaen knyttedes lyse solvarme Minder; den baade skilte og bandt.

Men ogsaa mørke Minder er knyttet til dens Navn. Den 15. Juli 1782 gik Jens Voldsteds tolvaarige Datter Johanne dernede og vogtede sin Faders Faar. Jens Thomsen Prag i Gammelvindhus (Brandtoft) kom derned og saa, at Faarene gik i hans og andres Agre. Han tog da Pigen og vilde dyppe hende i Aaen; men der var fire Alen Vand, og hun gik til Bunds. Han sprang ud og vilde redde hende, men druknede tillige med Pigen. Vind-

boerne har siden kaldt Hølet »Madses Høl« i den Tro, at Tragediens Hovedperson var Mads Humle.

— Hvis Aaen havde fortsat som Skel videre nordpaa, vilde Sognet have faaet en smuk afrundet Form; men det gør den ikke. Til Sognet hører et rombeformet Areal vesten Aaen paa 15—16 Kvadratkilometer, og her ligger Straasø og Trolldoft. Skellet gaar ved Brohus (Nr. Omme S.) i lige Linje sydvestpaa mellem Egebjerg og Kællingbjerg, medgiver Vindboerne Hulhøj, og fortsætter til Madum Aa.

Hulhøj, som Geodæterne kalder den, kegler sig mod Himlen som et Sinai Bjerg, og man undrer sig over det besynderlige Navn, den bærer. Men det er heller ikke dens rette Navn. Folk paa Stedet kalder den *Wolhyw*, og paa Matrikelarkivets Kort hedder den Oles Høj. Forledet er maaske Val, det samme vi har i Valhal og Valkyrier. — Hvorfor vore Forfædre har kaldt den saadan, kan afstedkomme megen Snak. Men staar man paa dens Top og ser ud over det skønne Hedelandskab med den mileferne Horisont, helst en Sommerdag, naar Luften flimrer, da næres Trangen til Tak og Offer for Livets Gave.

Paa Wolhyw med Udsynet over Kronhede, Fejgsø Mose, Thorsted Sander, Galtmose, Nørhede og det halve Vind med Kirkeby og Stationsby som Brændpunkter — her bliver svundne Aarhundreder os mærkeligt nærværende. Og vi henter gamle Dages Skeltrætte frem af Glemselens Dyb. Med Strid om Skel og Ejendom begynder vor Historie.

Det er en 400 Aar gammel Herredagsdom, vi skal høre genfortalt paa Nutidsdansk.

For Retten var skikket *Albrett Skeell*. Han havde indstævnet *Ienwold Iull*, fordi denne vilde tilegne sig et Byggested, som kaldtes *strodztze* og *strodztzes gaard stedt*

i *winck* Sogn. Men Albrett Skeell mente, at strodztze laa indenfor *trolle toffits* Enemærke og var ham tilsvoren inden for alle hans fire Marskel. Altsaa var det hans. Og her var Beviserne.

Først fremlagde han et gammelt Sandemandsbrev, som viste, at Sandemænd havde gjort Marskskel mellem *Hingheritt* og *trolletoffit* og mellem *wenge* og *trolletoffit* og vestpaa til *faldtzeng* begyndte og saa sønderpaa nordn om *graffbærrig*, men ikke mellem *trolletoffit* og strodztze.

Dernæst fremlagde han et Laasebrev, som lød paa, at hans Morfar gamle Albrett Skeell havde indværget *trolletoffit* til alle fire Markmode (alle fire Hjørner, hvor Skellene mødtes). I samme Laas var undtaget Erik Iulls Eng mellem *Closters Eng* og *faldtzeng*, men ikke strodztze; det var aldeles ikke nævnt.

Det samme fremgik af mange andre gamle og nye Breve, bl. a. et Tingsvidne af *wuldborgherets ting*.

Hvordan kunde Ienwoldt Iull saa komme og sige, at Straasø var hans?

Først fremlagde han i Retten et Tingsvidne af *roste Kirke* under Guds Aar MCDLXV (1465). Det lød paa, at Niels Iull i *rosted* havde haft strodztze i sin rolige Hævd XL (40) Aar og mere, ulast og ukæret.

Ligeledes et Sognevidne af *wuldborrig Kirke*, der lød ligesaa.

Dernæst et Lavhævdsbrev med fem hængende Indsigle under Guds Aar MCDLXXIJ (1472), hvorefter det fremgik, at Erik Iull havde indværget strodztze og strodztze-gaardstedt fire Vegne til Markmode (de fire Hjørner, hvor Skellene mødes) og en Eng i *fulle Kier*, som laa mellem *Closters Eng* og *faldtzeng*, endvidere tre Enge vesten i *fulle Kier* samt *twerskift* til Midtstrømmen.

Men dette var kun en ringe Del af hans Adkomstbeviser.

Han havde et Dombrev af wuldborriherits ting lydende, te Ienwoldt Iull var tildømt strodztze med al sin Ejendom efter hans Lavhævds og Breves Lydelse.

Et Godemændsbrev, at Godemænd af wuldborrig herrett havde gransket og svoret Markskel mellem *trolde tofft* og strodztø fra *thverskift* til Midtstrømmen og saa nordpaa ad den gamle Grøft, hvor man fandt »flintt og pinge stenn hoss etc.« (Uforgængeligt Materiale under Skelsten).

Et Synsbrev, te Niels Glambæk, Oluf Simonsen i wuldborrig heret med flere havde gransket og forfaret samme strodztø.

Et Granskebrev, som Kongl. Maj. nu i Holstebro selv gav Befaling paa. Det lød paa, at Iens Tamsen med flere Godemænd baade mundtlig og med Brev havde bevidnet, at det Godemandstov (-vidne), som Sandemænd af wuldborrig Herrett havde gjort imellem strodztø og trolde tofft var gjort med Rette og burde staa ved Magt. Strodztø kunde ikke findes i trolde tofft Mark, men var et ret gammelt Byggested for sig selv.

Retten tildømte da Ienwoldt Iull og hans Medarvinger strodztze gaardstedt med sin rette Tilliggelse inden for alle fire Markskel og en Eng i fullekier som er undtagen i Albrett Skeells Laas samt tre andre Enge vester i fullekier at nyde, bruge og beholde og Lavhævdene ved Magt at blive. Og Albrett Skeell skulde beholde trolletofft med sin Tilliggelse efter hans Laasebrev og med hans gamle Breves Lydelse. Dat. Viborg ³⁰/₄ 1537. —

Vi skal siden vende tilbage til dette Dokument, men nu fortsætter vi vor Snak om Skel gennem Lyngen. Det var ikke sidste Gang, det afstedkom Trætte. Det var rent galt i Knud Troldtofts Tid. Hvor var Skellet mellem Troldtoft og Spaabæk? Foruden at være Skel mellem

Gaardene, maatte det ogsaa være Sogne- og Herredsskel. Ved Grundflod, sagde Poul Jensen i Store Spaabæk. Ved Troldtoft Knap, bandede Knud. Men denne Knap laa (eller ligger nu) en Kilometer inde i Nr. Omme Sogn. Knud var ligeglad; han befalede sin Dreng at brænde Heden af en skøn Søndag, da han selv gik i Kirke. Drengen tændte op i Lyngen Øst for *æ Adelgrønn*, der ligger ved Thorsted-Vind Vejen. Det blev et Baal, der gik Ry af i hundrede Aar. Hele Troldtoft Hede og Mose brændte, og Indsander brød op i Ildens Spor, men Skellet blev ved Grundflod. Navnet betyder »sidd Sted, hvor der samler sig Vand om Vinteren«. Der var ogsaa Vand om Somren ved Grundflod, og her havde de to Gaardes Kvæg mødtes fra Arilds Tid for at slukke Tørsten, mens Bjergmænd »drev Faar« gennem skoldhed, flimrende Luft over Moser og Kjær, nøgne og lyngklædte Indsander, der saa ud som et stivnet oprørt Hav. — Straasø-Troldtoft Rombens Skel mod Sydvest, mod Thorsted, var alle Dage givet med Madum Aa; Vejlmose hedder Stedet, hvor Adelvejen passerer Sognegrænsen. Hvad finder du i Mosen? spørger jeg Moust en Dag. Er der Oldsager, Baade af udhulede Egétræer? — Der er Tørv, gode sorte Tørv, svarer Moust. — De giver vel Penge? — Tørvegravning er ikke ringere end andre Ting, svarer Moust Troldtoft.

Mellem Sofiedal paa Straasø Mark og Fielsø i Ulfborg Sogn gaar Skellet mod Nordøst over Lærkehøj til Sandfær ved Fuglkjær Aa. Dette Skel tvedeler Straasø Plantage, saa Ulfborg og Vind Sogn hver faar det halve. Derimod har Generalstabskortet tildelt Ulfborg Sogn hele Lærkehøj, hvilket ikke hindrer Vindboerne i at kalde Halvdelen deres. Højen har været besøgt af Frederik den Syvende og H. C. Andersen. Alle, som kommer til Straasø, skal helst bestige dens brune Kuppel. Neden-

for i Plantagen (Ulfborg S.) ligger en velbevaret Kvægfold; den er cirkelrund og en Snes Meter i Tværmaal. Afd. Plantør Tang har faaet at vide af gamle Folk, at Folden var anlagt af en forarmet Herremand paa Nr. Vosborg. Om den langt større Fold ved Ramskov fortalte Niels Søndertoft, at Herremanden brugte den i æ Verløstid, Tiden efter Høst, naar man slog Kreaturerne verløs. Andre siger, at Foldene er anlagt for Stude-driverne.

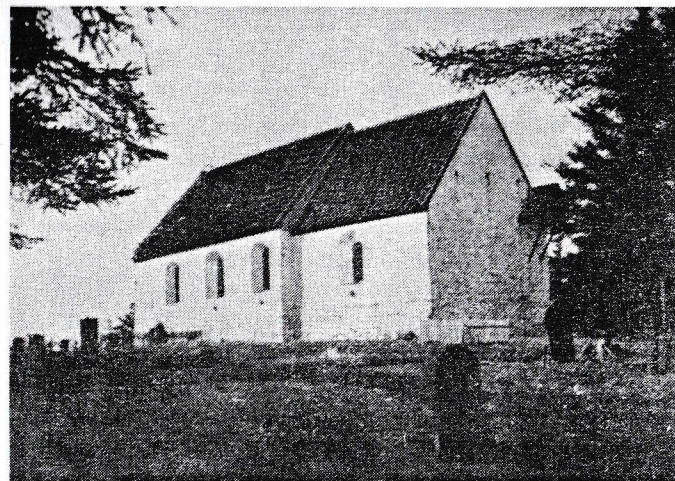
En lille Kilometer fra Sandfær til Gosmer Krat optager Fuglkjær Aa atter Skelværdigheden. Saa opgives den igen, og Skellet, Landmaalerarbejde, omslutter og medtager Gosmer for Vind Sogn, hvorefter Aaen atter et Par Hundrede Meter, men nu mellem Vind og Raasted, gør Skel.

Mod Nord gaar Skellet østerpaa i Siksaklinje, de enkelte Dele som draget efter en Snor gennem Heden. Ogsaa dette nordlige Skel gaar over himmelstræbende Oldtidshøje. Jeg fremhæver Trehøje, Sognets nordligste Spids, ved Skelvad paa Vindgabs Mark. Ubarmhjertigt har Landmaalerne her, vel paa Udskiftningstiden, gennemskaaret en yndefuld Dalsænkning om den Smule Vandløb, som Vindboerne kalder æ Kjar Bæk og et Par Hundrede Meter skiller mellem Vind og Raasted; siden mellem Raasted og Idum Sogne og af disse kaldes Idum Aa.

Trehøje bestaar af en meget stor Oldtidshøj mellem to smaa Unger. Især den store er slemt mishandlet; men ingen kender Gerningsmanden, og Lyngen har bredt sit forsonende Dække over Saarene. Omkring Højens Fod har ligget en lettilgængelig Stenkreds, som er fjernet, saa der nu er en Rundgang i Stedet.

Staar man paa æ stuer Hyw og ser ned over Dalen, undrer det en, at den først er bebygget af Husmænd i Parcellisternes Tidsalder; der er halvtredie Kilometer mel-

lem de nærmeste Gaarde Blaakjær og Ormstrup. Her kunde mageligt have ligget en Enestegaard med et kønt gammelt Navn. — Nu har en Klynge Husmandsbrug af Idum, Raasted og Vind Sogne dannet et lille Samfund i den hyggelige Dal og som artige Børn taget Navn efter Modergaardene: Garsdalhus, Nørrevindgabhus, Kjærgaard, Skelvad. Sidstnævnte Hjem skylder dog ingen

Vind Kirke.

Modergaard sit Navn, men Vadet, nu en Bro, over æ Kjar Bæk, der afvander Blaamose, Skaarmose og Dele af Røjkjær. Her paa æ stuer Hyw har man samme vældige og stemningsmættede Udsyn som paa Wolhyw i æ Sønder Sogn. Mod Syd over Risbjerg i Vindgab Hede ser man den kullede Kirke, vestligere, mellem Blaakjær og Blaabjerg, Bavnehøj og Krawris (Krageris), mod Vest Thorhyw, Thorawwer og Kvindsaa'n i Raasted Hede, milefjernt som Silhuetter i Synsranden Tinghøj, Galgehøj og andre Høje i Ulfborg Hede. Nede i Dalen, mel-

lem Hjemmene, ligger æ be'te Hyw. Saa har jo Skelvad Dal alligevel været befolket i gamle Dage.

Jeg stod en stille Septemбераften og saa paa Solnedgangen over Thorhøj. — Hvor fredfuldt her er! Ja, svarede Niels Daather, men vi bor saa langt fra vore Sognefæller, at vi kun mærker til dem, naar de vil ha æ Skatter. — Maa jeg faa at vide, hvem der har boet her før jer? Med Konens Hjælp faar vi følgende Række, der dog et Sted afbrydes af Kreditforening og Tvangsauktion: Jep Spillemand, æ Kringelgor, Pæ Krusager, Nis Pedersen og — siden 1897 Kathrine og Niels Daather, der fandt hinanden paa Pallesbjerg.

Endnu fem Kæmpehøje markerer Grænsen mod Nord. Af disse ligger Sparrehøj helt henne ved Hovedvej Nr. 11, hvor vi begyndte vor Rundtur. Mellem den og æ stuer Hyw paa Trækris Hede gaar en gammel Hedevej. Ad den maatte det halve Vind age, naar de skulde til Holstebro, og det var jo ikke altid Sommer. Naar Snestorme rejste sig med Vælde over Bjerge og Dale i Vind, var et Køretøj paa et Hedespor over milevide Ørkner for et usseligt Fnug at regne. Og her — Sandheden maa frem — gaar ogsaa en Hest uden Hoved i en Helmusdaal. Mads Voldsted var den 30. Oktober 1795 taget til Holstebro, men naaede ikke levende hjem. Efter flere Dages Søgen fandt man Manden nedstyrtet i en Limgrav sønden Trækris tillige med sin Vogn og sine Heste. Taage, Mørke og Snefog havde forvildet ham, skriver Præsten. Efter lovlig Synsforretning førtes han til Voldsted og blev begravet i sin Alders 38. Aar. Særgeligt var det, men det er jo længe siden. Lad os da notere med Tilfredshed, at Vindboerne allerede 1795 var i Gang med at mergele.

SOGNET PAA KRYDS OG TVÆRS

Indenfor den beskrevne Grænse ligger det kvadratmilstore Sogn, hvoraf to Trediedele bestaar af Lyngheder og Plantager. Da Sognet matrikuleredes 1683, var der 27 Ejendomme, som af Hensyn til den videre Beskrivelse maa nævnes allerede her. Det var Smaabyerne Røikjær og Vindby, Dobbeltgaarden Vindgab samt Enestegaardene Gammelvind, Skovgaard, Voldsted, Kirkegaard, Bahr, Trolldoft, Straasø, Sandfær, Blaabjerg, Gosmer, Blaakjær, Skold og Trækris.

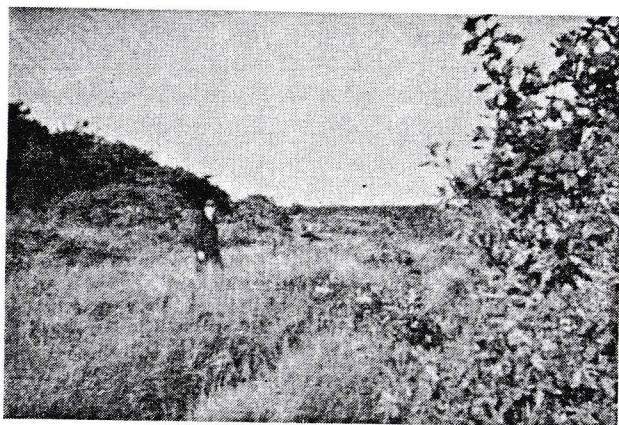
Sognets 6370 ha giver 236 ha eller 425 Td. Land i Gennemsnit til hvert Hjem, og selv om disses Tal nu er det firedobbelte, fylder Hjemmene dog kun lidt i det storladne, blødtbølgede Terrain.

Skovbjerg Bakkes Geologi er omtalt i »Vinding Sogn« og skal ikke gentages her. Men vi maa have Navnene paa de højeste Bjerge. Til Vindgab hører Flajsenbjerg, Risbjerg og Blomba'k, til Blaabjerg Bavnehøj 66 m, til Sandfær Bredbjerg, Slumsbjerg og Krawris (Krageris Høj), til Straasø Lærkehøj, Gulknap, Lille og Store Stolbjerg, til Trolldoft Kjeldingbjerg, Lukba'k og Wolhyw, til Røjkjær Grønhøj, til Skovgaard Brunbjerg, til Voldsted og Gammelvind Voldstedbjerg 69 m, Gilbjerg, Skaldebak 83 m, i Sogneskallet Præstbjerg, som er 95 m over Havfladen.

Mellem disse Bjerge løber Smaabække med ringe Fald gennem Moser, Engdrag, Slupder, Siig og Runder til Fuglkjær Aa, Idum Aa og Grydeaa, der alle udtømmes i Store Aa. Disse Vandløb er:

¹⁾ Gilbjerg Bæk, der opstaar af et Par Grene i Sivi-
daal (Sivdal) og Løvsig Mose.

²⁾ Birkjær Aa, som opstaar af tre Grene fra Vildkilde,
Vestergaard Mose og Nygaard; fra Brandtoft kommer
et Tilløb, og Bækken gaar i Fuglkjær Aa mellem Bro-
hus og Fuglsang. Til Vandløbet hører Vindby, Skov-
gaard, Gammelvind og Voldsted.

Trolldoft Krat.

Peder Vad, fot.

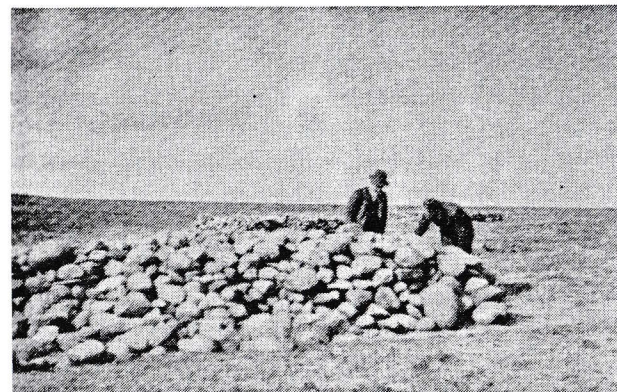
³⁾ Idum Aa kommer fra Kirkegaard, løber vesten om
Bahr, gennem Skaarmose og Blaamose og træder ud af
Sognet ved Skelvad.

⁴⁾ Et fjerde Vandløb afvander Røjkjær og Vindgab;
det kommer fra en Runde i Røjkjær, kaldet æ Drøwt,
og forsvinder i Grydeaa, der skiller mellem Idum og Fel-
ding Sogne.

Skold afvandes nærmest til Spaabæk, Trækris til et
Siig ved Mikkeltorg. Trolldoft ligger ved Madum Aa,
Straasø ved sine nu udtørrede Smaasøer. Tre gamle
Gaarde Sandfær, Blaabjerg og Gosmer ligger ved Ho-
vedstrømmen Fuglkjær Aa.

En Oversigt over Vandløbene gav os saaledes samt-
lige gamle Hjem.

Dem kunde vi ogsaa have fundet ved de gamle He-
despor, som gennemskærer Sognet paa Kryds og tværs,
og hvorefter enkelte er gruslagte i dette Aarhundrede. Af
de vigtigste Veje maa fremhæves den gamle Vej fra
Agerfeld til Blaabjerg, samt Adelvejen fra Holstebro over

Sten paa Røjkjær Hede.

Peder Vad, fot.

Røjkjær, Bahr, Feldhus, Trolldoft og videre over Kron-
hede til Tiim og Ringkøbing. Talrige Spor fører til Aaen,
andre peger mod Tinghøj og Galgehøj, hvor Retten hold-
tes og Tyve hængtes i gamle Dage.

Hvis vi havde besøgt Vind 1833, vilde Beskrivelsen
havde taget denne Form: Vind Sogn er en af de vil-
deste Hedeegne i hele Amtet, hvorhen man vender sig,
møder Øjet næsten over alt nøgne Sandbakker. Imellem
Vind og Ulborg er den saakaldte Kronhede, en uover-
skuelig Strækning af Hede og Sandflugt.

Lyng, Marehalm og ganske særlig Straasø Plantage
har dog nu lagt Baand paa det letfærdige Sand. Og med
største Parten af Heden har det aldrig kunnet fyge. Ege-

purlet staar tæt næsten overalt og danner i Hardtlund, Trolldoft Krat, Fuglsang Krat, Gosmer Krat og æ Løw ved Gammelvind betydelige Rester af fordums Skove. Egetræerne er indtil en halv Snes Meter høje og enkelte af de sværeste ca. en halv Meter i Tværmaal ved Roden. Smaahøje af graat Knygsand ligger rundt omkring i Heden; graver man dem igennem, finder man i Bunden et Lag fedt Muldjord, som tilstrækkeligt godtgør, at Højen er dannet over stormfældede Træer. — At Røjkjær og Vindby har været smaa Bondebyer, ses ikke mere. I de senere Aar er der opstaaet en lille By ved Kirken med Købmandshandel, Missionshus og Forsamlingshus. Og Vind Stationsby har flere Forretninger samt et Andelsmejeri.

I Røjkjær Hede arbejdes der for fuld Kraft af »Jydsk Landvinding« med at opdyrke og kultivere 180 Td. Land Hede, hvorpaa der tænkes oprettet 5 Landbrug.

OLDTIDEN

For tyve Tusind Aar siden laa Skovbjerg Bakkeø omflydt af Smeltevandsstrømme fra Isbræen i Nord- og Østjylland. Vi har intet Spor af Mennesker fra den Tid. Men efter Istidens Ophør for ca. 15 Tusind Aar siden, maa de snart være indvandret fra Mellemeuropa. Allerede nu dateres de ældste Stenalderfund 10 Tusind Aar tilbage. Om de ældre Stenalderfolks Færden i Vind findes dog endnu kun spredte Vidnesbyrd: en Tværpil, nogle Mikroliter og Fragmenter af Kærneøkser.

Det Folk, som tog fast og varig Bopæl i Vind, var det saakaldte *Enkeltgravsfolk*. De kom sydfra i Slutningen af Stenalderen og synes at have underlagt sig hele Danmark. Det skete omkring Aar 2000 f. K. Det Folk, de opblandedes med, kaldes *Megalitfolket* efter de store Grave: Dysser og Jættestuer, hvori de begravede deres døde. Om Megalitfolkets Kultur er der Vidnesbyrd i Vinding, som efter Hans Mariagers Udsagn 1683 havde baade en Dyse og en »Jættestue«. De havde i det flintrige Danmark erhvervet stor Færdighed i at arbejde i Flint. Typisk Gravgoods var i ældre Jættestuetid smukt slebne tyndnakkede Økser af Flint. Just saadanne smukke Økser har K. Frydendal fundet i et Gravanlæg paa flad Mark i sin Hede.

Enkeltgravsfolket kom fra flintfattige Egne og havde ringe Færdighed i at arbejde i Flint. Men det lærte de efterhaanden. Og i Dolketiden, ca. 1500 Aar f. K., var de uforlignelige Mestre.

Deres Bopladser finder vi ikke, sagtens fordi de er udslettet af fortsat Bebyggelse paa de gamle Pladser ned i historisk Tid. Men deres Grave er Oldtidshøjene, hvoraf 130 er optalt i Sognet. De ligger i en bred Stribe fra Vindgab over Røjkjær, Vindby og videre sønderpaa til Fuglkjær Aa. Straasø-Troldtoft Romben er højtom. Et Blik paa Kortet 1872 viser os deres tydelige Forhold til de gamle Byer og Gaarde. 7 ligger i Række vesten Vindgab, 3 østenfor, 12 i Røjkjær og Trækris Hede, 5 mellem Vildkilde og Skold, 4 i Række østen Vindby, 2 mellem Bahr og Sandhus, 4 i Heden sønden Bahr og Kirkegaard. Sønden Gammelvind og Voldsted ligger Klovhøj og Løvhøje, 3 vesten Taulborg, 14 ligger højt til Vejrs i Sogneskallet, Bavnehøj og Krawris Høj ligger mellem Blaabjerg og Sandfær.

Det er klart nok, at en Del af Højene er anlagt paa de største Bjerge for at kunne ses, og dette forudsætter, at disse Bjerge ikke har været ganske skjult af Skovskov. Men ellers ser det ud til, at Højene er anlagt i Skovbrynet ved Bopladsen. Røjkjær betyder Rydning i Skoven, og der er ingen Grund til at søge Bopladserne for de Stenalderfolk, der ligger begravet i Røjkjærhøjene, andre Steder end i Røjkjær. Vindby laa alle Dage ved et Siig, og i dette Siig er fundet talrige Stenredskaber.

I Rydninger eller naturlige Lysninger i de vildtrige Egeskove boede da Vindboerne i gamle Dage. Bækkene var sejlbare, hvorom Baade af udhulede Egestammer, fundne i Aasgren (Vinding S.) og Vindgab Mose, vidner. Ogsaa en Dobbeltaare fra Stenalderen er fundet i Vind. Gennemsnitstemperaturen laa et Par Grader over vore Dages. I Skovene levede Kronhjorte, Raadyr, Bjørne, Ulve, Vildsvin. Vandløbene var rige paa Fisk. Der var rig Mulighed for at fortsætte de ældgamle Næringsveje

Jagt og Fiskeri, men ogsaa Kvægavl og Korndyrkning forstod man sig paa. Om Vindboernes Intelligens og Dygtighed i Stenalderens Slutning vidner de fundne Oldsager.

Nationalmuseet har følgende Ting fra Vind Sogn: En 13 T. l. Spydspids af Flint af mærkelig Form, en 5 T. l. meget smuk Spydspids af mørk Flint med Afsats for Skaftet, en 6 T. l. Spydspids af Flint med stærkt takkede Egge, en Spydspids af Flint med afbrudt Spids, en 5 T. l. Flintkile med skraa Eg fra Røjkjær, en 8 T. l. slebet Flintkile, en 7 T. l. Spydspids af Flint, en 6 T. l. hulsleben Økse af Sten, en 5 T. l. hulsleben Økse af Sten.

Men det er naturligvis ret tilfældigt, hvad Nationalmuseet har erhvervet, og lige saa tilfældigt, hvad der er kommet til mit Kendskab. Betegnelsen Spydspidser og Dolke bruges i Flæng. De har været slebne og polerede, før de forsynedes med de smukke Parallelhug. Først fornylig har man opdaget, at de har været skæftede og baaret i en Skede. Thomas Hedegaard udgravede 1937 en lille Høj ved sin Faders Gaard, den indeholdt en Hellekiste. Af denne og en lille Høj ved Siden af fremdrog han 5 smukke Dolke af 17—27 cm.s Længde. I Præstbjerg har Karl Frydendal fundet noget, han kaldte Sværd, velsagtens ogsaa Dolke.

Paavirkning af Sydens Metalkultur er tydelig. Og vi er paa Grænsen af *Bronzealderen*.

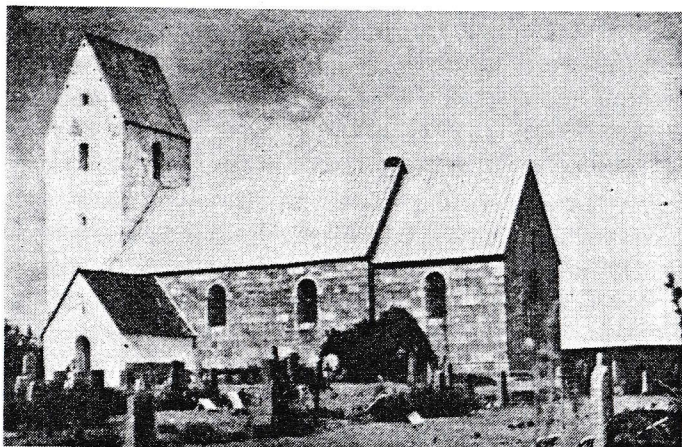
Fra denne Periode har Nationalmuseet bl. a. en Haandledsring af Guld. Den er fundet i en af Røjkjærhøjene og betaltes med 29 Rdl. til Finderen. Men Nationalmuseet fik næppe alt det Guld, som gamle Vindboer medgav deres døde. Johs. Mikkelsen har i hvert Fald fortalt, at en Vognmand engang tømte en Høj mellem Vindby og Skold for Sten, som blev brugt til Broen over Store

Aa; mellem Stenene fandt han saa meget Guld, at han blev en hovedrig Mand.

Man vedblev at bruge de gamle Høje som Gravpladser. Ligbrænding trængte efterhaanden igennem, og Urnerne indsattes i Højene.

Heller ikke Bronzealderbopladser findes, thi de er ligesom Stenalderens udslettet af senere Slægter.

Omkring Aar 400 f. K. trænger *Fernalderen* igennem.

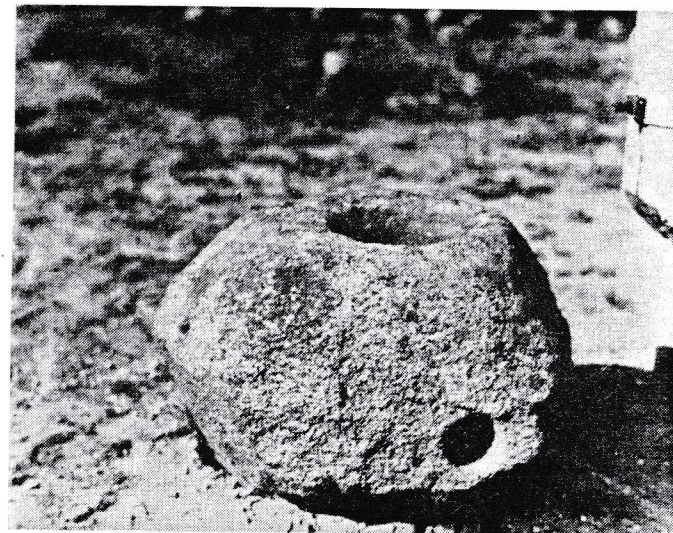

Vinding Kirke.

Harald Refsgaard, fot.

Der var paa den Tid krigerske Forviklinger i Europa. Kelterne trængte sig ind mellem Romerne og Norden og afbrød Handelsforbindelsen mellem disse Folk. Samtidig blev Klimaet koldt og sludfuldt. Tiden blev fattig, Flintteknikken var glemt, Sydens Guld og Bronze ikke til at faa, Selvforsyningspolitikken var den eneste mulige. Saa lærte vi at udvinde Jern af Myremalm. Og denne Kunst glemtes ikke, efter at vi atter kom i Forbindelse med Romernes Verdensrige. Til Jernudvinding hørte Myremalm og Brændsel d. v. s. Skove, og vi havde Over-

flod af begge Dele. Rundt omkring i Vinding Sogn ligger der Jernslagter, Potteskaar og ildsprængte Sten fra Jernalderen. Den gaadefulde Velstand, som bl. a. den smukke Kirke vidner om, skyldes maaske vor Rigdom af Jern. Ogsaa Vind Sogn har klaret sig bravt. Professor *Gudmund Hatt* har paavist, at Dele af Voldstedbjerg

Portstolpestenen.

Peder Vad, fot.

var dyrket i keltisk Tid, idet han der har fundet Oldtidsagre omgivet af Dige voldinger. Saadanne Voldinger fandtes ogsaa i Heden ved Frydendal, men de blev ikke undersøgte, ved Mikkelsborg ligger Mængder af Knusesten, Jernteknikkens sikre Ledsagere. Paa Troldtoft Udmærket, Jens Kamps Parcel, har Professor Gudmund Hatt udgravet en Hustomt fra keltisk Jernalder; den var 6½ Meter lang og ca. 5 Meter bred, Væggene havde været opført af brændbart Materiale.

At Sporene af Jernalders Agre og Huse findes paa Ud-

marken, maa ikke faa os til at tro, at Livet i særlig Grad var henlagt dertil, snarere at en Del Udmarker dengang var i Brug for senere at forlades. Uden Overraskelse ser man da ogsaa disse forladte Pladser indtaget igen i nyere Tid af de første Parcellister. Det gælder i Vinding Sogn Bjerregaard, Hedegaardhus og Aabjerg, i Vind Sogn bl. a. Løvsigmose og Mikkelpborg.

Mærkelige saakaldte Portstolpesten findes i Kirkegaard og Gammelvind og vidner om Jernalderbebyggelse paa disse Steder.

Endnu maa nævnes, at der findes mange Ildsteder, saavel i Vinding som Vind. Det er ca. 1 m brede og $\frac{1}{2}$ Meter dybe skaalformede Fordybninger, fulde af Aske og ildskørnede Sten. De findes ved Hedegaardhus, Aabjerg, Mikkelpborg og Løvsig, altid i Relation til Eng og Vand. Jeg har udfrittet Nationalmuseet om deres Alder. Send os Potteskaar! svarer man derindefra. Men jeg kan ingen Skaar finde. Muligt var den første Pottemager ikke født, da man fyrede de paagældende Steder. Nogle af dem ligger en Alen under Lyngskjoldet og er anlagt før Alen dannedes. Men jeg er ude af Stand til at hense dem til nogen bestemt Periode.

I Trolldofthuset fandtes Spor af seksradet Byg. De mange fundne Kværnsten lader os forstaa, at Kornet blev malet og velsagtens bagt til Brød. Oldtidslivet var forholdsvis rigt i Vinding og Vind Sogne.

MIDDELALDEREN

Det danske Oldtidssamfund var som alle senere Samfund klassedelt. Det ses tydeligt i Vikingetiden; nederst stod Trællene. Alligevel maa vi tænke os, at de Folk, der slog sig ned ved Græsgangene mellem Vind Bjerge, var nogenlunde ligestillet. Og en ligestillet Befolkning genfinder vi paa historisk Grund ved Middelalderens Slutning. Alle var Fæstere saa nær som Bonden i Blaakjær. Men dette kan næppe have været det oprindelige Forhold. Hvorledes Fæstevæsenet er opstaaet, ved vi ikke rigtig. Vi kan dog skønne, at Trællene, da de blev fri efter Kristendommens Gennembrud og fik Jord, lige fra Starten kom i Afhængighedsforhold til Storbønderne, der beholdt Førsteprioriteten i Jorden. Men det forklarer ikke Sagen her. Vind blev ikke befolket med frigivne Trælle. Ingen af Gaardene lader sig heller udpege som Modergaard. I Virkeligheden var Fæstesystemet Tidens Bortprioritering af Jord; man handlede med Fæstegaarde, det vil sige Retten til Landgilden, uden at det berørte Fæstebonden stort mere end senere Tidens Handel med Obligationer.

Til Fæstevæsenets senere Udvikling kendes mange Aarsager. Enhver Bonde havde paa Jyske Løvs Tid Ret til at sælge sin Jord til hvem han vilde, naar han først tre Gange paa Tinge havde udbudt den til sine nærmeste Frænder. En Gaard kunde blive øde og overtages af Kronen for Skatterestance. Herreløst Gods var Kronens. Og vi maa tænke os meget herreløst Gods efter

den sorte Død. Langvarige Processer, undertiden om øde Gods, viser os, især ved det Utal af »Skøder«, der ved saadanne Lejligheder dynges paa Bordet, hvor usikker Ejendomsretten kunde være. Men hvad enten konfiskeret eller øde Bondegods gennem Handel og Mageskifte havnede hos Kongen, Adelen eller Gejstligheden, maatte den nærmeste Opgave blive at forsyne det med Fæstere. Efter Grevefejden blev mange Bønder tvunget til at opgive Ejendomsretten. Den voldsomme Prisstigning i det 16. Aarhundrede, foraarsaget af den hidsige Guldproduktion, slog Bunden ud af alle Budgetter og nødvendiggjorde betydelige Ekstraskatter. Disse betalte Selvejeren dobbelt mod Fæsteren. Ogsaa dette øgede Fæsternes Tal.

Gamle Selvejergaarde kan man undertiden kende paa en gammel Skat, de svarede som Afløsning af Krigstjenesten. Den kaldes Leding og genfindes for Vinding-Gaardene: Lund, Refning, Moesgaard, Resdal, Vejvad og Meldgaard. Men kun een Gaard i Vind nemlig Blaa-kjær staar for Leding. Ledingsafgiften blev kun maadeligt gennemført i disse Egne, som det tydeligt fremgaar af et Dokument fra 1492, som vi nu maa se lidt paa, før vi gaar videre. Det ser i moderniseret Stavemaade saadan ud:

Alle Mænd dette Brev ser eller hører læst hilser vi Jes Nielsen Foged paa Ulborg Herreds Ting Per Iversen i Staby Væbner Christern Poulsen i Husby Christern Jepsen i Madum Gravers Vilsen i Ulborg og Jens Eysen med dette vort aabne Brev Aar efter Guds Byrd mcdxc secundo Løverdag næst efter Urbani Dag paa Ulborg Herreds Ting var skikket Jes Nielsen i Nissum esked og fik et fuldt Tingsvidne af otte Danemænd som er Nis Madsen i Ulborg Christern Hovy Per Hovy Jes Olufsen Christern Nielsen i Garpdall Christern Persen i Idum Jesper Christernsen ibidem Nis Christernsen i Hestbjerg — Disse forn. otte Danemænd vidnede paa deres gode Tro og Sanden at de nærværendes hos var samme Dag paa forn. Ting saa og hørte at Skursnævning i forn. Herred skurde og sagde i Fald *Sandfer gordstet* og *Sandfer mølle-*

stet Korsgaard i Ulborg Sogn Brun Smets Eje i Øø alt det Bondegods som *Jes Blobjerg* i Holstebro har liggendes i forn. Herred under *Lidle Stenum* og alle andre *øde Bygge* ihvor de helst ligger i forn. Herred som Bønder har i Værge som ej er givet *Leding* eller Sætgærd af til denne Dag og er rette Bøndergods og har det haft i deres havendes Værge og ej givet der Leding af og vorder det derfor skuret og sagt i Fald som forskrevet stander — At de saa vidnede det hørte vi og saa og vidner med vore Inciglære hængendes neden for dette Brev.

Der kan altsaa ikke være Tvivl om, at Sandfær var en gammel Selvejergaard. Skursnævninger skulde afsige Kendelse om Selvejerbønders Leding; Kendelsen gik ud paa, at der aldrig havde været svaret Leding; men naar saadant kunde være Tilfældet, maa vi opgive at identificere gamle Selvejergaarde ved Hjælp af Ledingsafgifter.

Sandfær var øde; den kaldes Gaardsted og sammenstilles med andre øde Bygge og Forte. Saa er det forstaaeligt, at der ingen Skat, altsaa heller ingen Leding, blev svaret. Tre Aars Restance kunde medføre Selvejendomsrettens Forbrydelse; Ejendommen »skuredes i Fald«. Jes Nielsen i Nissum synes at have handlet paa Kronens Vegne. Blandt Kronens Adkomstbreve havnede i hvert Fald Tingsvidnet, hvor der i Forvejen beroede mange andre, hvilket ses af Danske Arkivregistraturer VI S. 56 for Aaret 1490.

Register paa alle de Breve som er udi de Lader paa den søndre Side udi det Skab paa Fuolen paa Kaldingborg.

¹⁾ Item det første et Brev, at Sandfergaard Stodt og Mølle har været udi Bønderhævd ulast og ukæret til nu Herman og Albert Skeel taler derpaa Anno dominje mcdxc.

²⁾ Item et Brev, som lyder paa Sandfærgardt og Mølle med en Regens Dom paa samme Gaard og Mølle.

³⁾ Item en Lavhævd paa Sandfærgardt og Mølle 1524—30. Item et Tingsvidne af Hing Herred af 24 Mænd, at Sandfær Gaardsted og Møllested og deres rette Tilliggelse er Bøndereje.

Disse Breve maa forstaas saadan, at Sandfær er Kron-gods, beboet af Selvejrbønder. Sandsynligvis er Gaard og Mølle dog fremdeles øde; men hør nu videre:

Den 30. Nov. 1526 fik Mogens Juel Livsbrev paa Sandfær Mølle og Gaard som skylder 30 Ørte Mel aarlig mod at give 30 Mark danske Kronen. Han skal holde Møllen ved Magt og Bønderne ved Lov, medens Mølleren skal give ham Landgilde og anden Rettighed (Fr. I. Reg. 123).

Her har Mogens Juel til Udstrup altsaa faaet Sandfær som et Regnskabslen. Og vi faar nu at vide, hvad Møllen var vurderet til; en Ørte sættes siden i Matriklen lig en Tønde Rug. For at kunne svare 30 Ørte maa Møllen have haft god Søgning; den maa have haft et godt Opland. Brevet afslører som Lyn fra klar Himmel lutter Velstand. Men Møllen havde haft sin bedste Tid. 1537 den 30. Marts faar Mogens Juels Forleningsbrevet fornyet; han skal nu ingen Afgift svare, men han skal genopbygge Møllen. Et Par Aar efter døde han. — Dr. O. Nielsen har efter et Stykke Foliant i Geheimearkivet meddelt følgende (Danske Magazin 4. R. 4. B.):

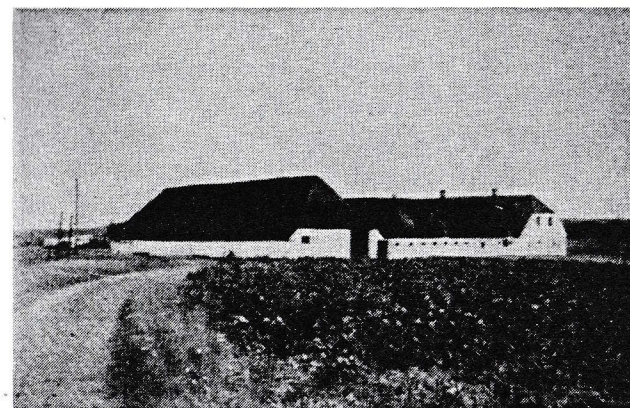
Sandtffierregaardt oc mølle haffuer Mogens Iwls arffuinge wij forleningh.

Idem Mogens Iuell fick breff paa kronens gaardt Sandfierre-gaardt oc Sandferre mølle mett aldt forscrefne gords oc mølles rette tiilleggelse, som ther nu tiilligger oc mett rette tilleggett haf-fuer, dog mett saa skiell, att han skal egen laðe wppebygge oc ferdiiige samme mølle oc holle forscrefne gaardt wellbyggt wed syn heffdt oc magtt, oc om saa ware, att wij anderledis therom till-sindtz worder, før endtt forscrefne Mogens Iwll fonge wprretning fore hues deel, som hand paa same mølle forkostendis worder, thaa scull hannum egen wpretis oc egen giffnis epthter danne-mendtz sigelsse. Eum inhibitione solita datum Lemuiig langfredag aar mdxxxij. Relator her Johan Rantzow ridder oc hoffmarsch.

Sandfær laa 1629 under Bøvling Slot. Og der var da intet som helst, der mindede om fordums Selvejrbønder. Og kun den 30 Ørte store Landgilde af en ruineret Vand-

mølle røber os en glørværdig Fortid, idet den høje An-sættelse vel maa skyldes gammel Tradition.

Lad os dernæst se paa Herredagsdommen 1537 Side 12. Ogsaa her dynges en Bunke Adkomstbreve paa Bor-det, og de refererer hundred Aar gamle Begivenheder. Enevold Juel boede paa Aabjerg i Vedersø Sogn; men Slægten stammede fra Øgelstrup i Raasted. Og ved Raa-

Sandfær.

Peder Vad, fot.

sted Kirke fik Niels Juel bevidnet 1465, at han havde haft Straasø i mere end 40 Aar. Altsaa var Gaarden hans. Men Straasø kaldes imidlertid et Byggested og et Gaardsted. Den var øde, uden Bygninger og Beboere.

Og derfor kunde Albert Skeel og hans Morfar før ham, da de indværgede Troldtoft og lod Sandemænd gøre Skel gennem Ødemarkerne, maaske nok faa den Tro, at Græsgangene omkring de fem Smaasøer, der laa i Straae (Strade), ogsaa var deres. Men den gik dog ikke; dertil havde Enevold Juel for gode Papirer. Til Overflod havde han, et Par Aar før Dommerfaldt, haft en Skare »ride-mendt« paa Synsforretning mellem de forrevne Sand-

flugtsbjerge. Det var Cristoffer Kruse i Vinding, Poul Stigsen i Trinderup, Mogens Juel til Udstrup, Jens Thomsen til Holmgaard, Jens Spend til Rammegaard, Jacob Vogensen til Stenumgaard, Peder Jensen i Staby og Niels Glambæk til Svendsholm. — Om der var Skel mellem de to Ejendomme? Ja, der var baade Grøfter og Skelsten.

Fæstebonden i Trolldoft har vel ved Synet af de for-

Indsande ved Trolldoft. I Baggrunden Straasø Plantage.

Peder Vad, fot.

nemme Ryttere sagt lige som Moust Trolldoft for et Par Aar siden, da han saa Sogneraadet, en enkelt i Pels, komme bilende ad det vringledede Hedespor til hans Gaard: flo'tele nok, flo'tele nok!

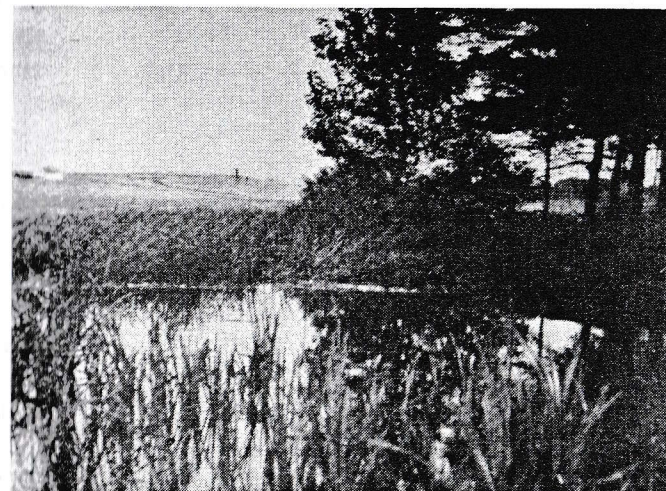
Herredagsdommens Navne er stærkt forskrevne. Vi har ingen Tillid til en Skriver, der staver vort Sogne-navn winck.

Det blev ingen lys Introduktion. Med Konstateringen af to øde Gaarde naar vi ind paa Historiens sikre Grund i Middelalderens sidste Aarhundrede.

Ogsaa Kirken laa i Ruiner.

Den nærmeste Forklaring paa dette er, at den har savnet Indtægter. Og det kan vi godt forstaa, hvis Sognets andre Gaarde har været i en lignende Krise som Sandfær og Straasø. Sognet har vist — det siger ogsaa Traditionen — været omtrent folketomt efter den sorte Død i Valdemar Atterdags Tid.

Om Oldtidens høje Vurdering af Sognet vidner Old-

Parti fra Gammelvind.

Peder Vad, fot.

tidsminderne. Men ogsaa *Sogne*navnet fortæller en Del. Det er fortolket i mine tidligere Bøger. Hvis Filologerne faar Vanskelighed ved at godtage Tolkningen, maa man haabe, de overvinder den. Navnet kommer af Vin, som betyder Græsgang. Ingen kan se Vindgab, Vindby, Gammelvind, og lad os tage Vinkælder i Torsted Sogn med, uden at tro, at disse Bebyggelser har Navn efter Beligheden.

Vindboerne fortalte Terkel Dorschæus, at deres Kirke havde haft et Taarn; det samme siger de endnu, og

Rundbuen i Kirkens Vestgavl støtter Traditionen. De fortalte ogsaa Hr. Terkel, at Trolldoft havde været en liden Herregaard, opkaldt efter en Hr. Trolle. Lad os i det mindste godkende hans Fortolkning af Navnet. Gammelvind har Trap gjort til »Herregaard«, alene fordi den 1683 ejedes og paaboedes af Hans Rodstrup; men dens Beliggenhed ved en Sø, som nu omtrent er tilgroet, hender Tanken paa Herregaardsromantik; Voldsted røber ved sit Navn Herregaardsfaderskab. Men vi er naturligvis ikke mere forpligtet til at tro paa denne Snak end paa det store Guldfund ved Vildkilde.

Dog maa Konklusionen af Traditionerne og den Smule, vi ved, blive, at Sognet ogsaa i Middelalderen var jævnt velstillet, indtil den sorte Død lagde det øde.

Skovene var omtrent forsvundne. Dette kan vi vide bestemt; thi da Peder Gyldenstjerne som Lensmand lod Hardtlund inddige for at beskytte den Smule Skov, som var i Behold, var Krattet, som det endnu kan ses af det inddigede Areal, af samme Størrelse som nu. Af de Oplysninger, vi faar af vore meget skrivende Præster om Egekrat, kan vi skønne, at det var af samme Størrelse som nu. Mærkeligt nok faar *Dronning Margrethe* Skylden for Skovenes Ødelæggelse; hun afbrændte dem for at hindre Englænderne i at søge Skjul i dem, en urimelig Forklaring, som dog maaske refererer til Skovafbrænding under Fortidens Krige.

Endnu en Gaard, Blaabjerg, kan dateres tilbage til Middelalderen. Lars Rød til Hindelse pantsatte den til Lensmanden Niels Clemmensen for 40 rinske Gylden. Hindelse var en Gaard i Thy. Bonden i Blaabjerg, om der var nogen, fik det vel at vide.

Vi kender altsaa fire Gaarde fra Middelalderen; men de 50 Procent var øde. Og saa kender vi Kirken, som var falden ned.

Kongers og Adelsmænds Kapløb om at sikre sig Ejendomsret til de gamle Bopladser, der laa som grønne Striber mellem lyngbrune Bjerger, svindende Egekrat og urolige Indsander! en nedfalden Kirke midt i Ørkenen! det er Billedet af Vind før Reformationen. Dets Beboere udmærkede sig næppe meget under Grevens Fejde.

Kirken i Vind sank i Grus en Nat
til Grin for *Find* og hans Unger.
Sognet blev øde og gudsforladt,
smædet af Troldeunger.

Find var en Trolde fra Hedenold
i Makkerskab med den Slemme.
— *Præsten Hr. Ib* gav sig Gud i Vold
og hørte en Englestemme.

Stemmen ledte hans Fjed til Vind
over de Bakkekammer.
Hvem der skulede ondt, det var *Find*,
og værre var hans Madamme.

Men Præsten rejste paa Englens Bud
*Gertruds**) Kirken af Gruset,
Salmesangen til Lysets Gud
toned' i Kirkehuset.

Sangen gik Trolde til Marv og Ben
og værre var al den Beden.
Kyled' han efter *Hr. Ib* en Sten;
den ligger endnu i Heden.

Trolde kan leve til Dommedag,
der hvor Muldvarpen roder.
Fylkes et Sogn efter Nid og Nag,
stener de Folk efter Noder.

*) Kirkens Skytshelgen.

FRA GREVENS FEJDE TIL CHRISTIAN IV.

Langsomt kom Sognet til Kræfter igen efter den sorte Død. Og mellem 1513 og 1529 genopførte Sognepræsten Hr. Ib den ruinerede Kirke, som jeg har fortalt i Bogen om »Kirker, Præster og Degne i Vinding-Vind«. Dens Indtægter, 5 Td. Rug og 5 Ørte Byg, slog godt til til dens Vedligeholdelse.

Det betød for Vindboerne, som i Forfaldstiden havde søgt Omegnens Kirker, at de atter fik et samlende Midtpunkt. Reformationen blev for dem en virkelig *Renaissance*. Men om den aandelige Vækkelse, som i København og andre Byer gav sig det Udslag, at Folk fyldte Kirkerne til Trængsel fra Morgen til Aften for at høre Prædiken, ogsaa naaede hertil, ved vi intet om. Men staar vore Granitkirker som Vidnesbyrd om aandelig Vækkelse, saa gør vor beskedne Kirke, som Præsten i den bedste Mening kaldte *Vind Faarehus*, vel ogsaa.

Storpolitik befattede vi os ikke med; men Tidens økonomiske Pulsslag naaede selv de fjerneste og mest hængemte Egne. Bispens og Klostrenes mægtige Godsriger blev uden Erstatning inddraget under Staten. Men Kronen begyndte straks at bortsælge det igen, og gamle Klostre forvandlede til Herregaarde. 1547 fik Lensmanden paa Skivehus Oluf Munck Skøde paa *Tvis Kloster*, hvortil hørte ca. 200 Bøndergaarde; otte laa i Vinding, ni i Vind. Det var *Tregris*, en Gaard i *Vindgab*, to Gaarde i *Roekier*, samt *Vindeby* i *Vindt Sogn*.

Ogsaa *Stubber Kloster* blev Herregaard; blandt dets

ca. 150 Bøndergaarde var *Undgab* og Christen Olufsens Gaard i *Raaekier*.

Vi ser deraf, at Vindgab, som vel maa være anlagt som een Gaard, allerede i Middelalderen var blevet til to, og hver af disse var, som vi kan se af andre Kilder, i gode Tider beboet af to Bønder. Her nævnes som Fæster i Vindgab Ester Bertelsen, hvis aarlige Skyld var 1 Ørte Rug, 1 Ørte Byg, 1 Pd. Smør, 1 Svin samt Gæsteri. Christen Olufsens Skyld var 12 Skilling Penge. Den anden Vindgabgaard skulde betale Tvis Kloster 3 Ørte Korn og 1 Mark danske, den ene Røjkjærgaards Afgift var 2 Ørte, den andens 1.

Vi husker, at Sandfær Mølle skulde svare 30 Ørte Mel; til Sammenligning kan nævnes, at Vegen Mølle stod for 24 Ørte. Det siger formentlig noget om Forholdet mellem de to Møllers Søgning i Senmiddelalder.

Mest interessant er det, vi faar at vide om Vindby. Den bestod af 5 Gaarde, beboet af ¹⁾ Christern og Lavris ²⁾ Tammes ³⁾ Niels Thamesen og Jens Knudsen ⁴⁾ Christiern Andersen og ⁵⁾ Erik; sidstnævntes Ejendom kaldes et Bol, hans Landgilde var 2 Ørte; hver af de andres Skyld var 1½ Ørte Rug, 1½ Ørte Byg, 1 Pd. Smør, 1 Skovvogn, 1 Svin, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns, 1 Fødenød og Gæsteri.

Mere end hundrede Aar efter, 1663, var der fremdeles fem Gaarde; de var beboet af ti Mænd; Landgilden var nu lige stor for alle Gaardene og uændret paa det nær, at Lam, Gaas og Fødenød var erstattet med 20 Æg.

Hvordan hele Byen var kommen under Tvis Kloster, kan vi ikke vide. Men naar en Klynge Gaarde gennem Aarhundreder staar for samme Landgilde, maa vi antage, at de har været kvalitetsmæssig lige store, og det forudsætter en gammel Jordfordeling, en saakaldt Rebning, som ingen Bonde efter Jyske Lov kunde undslaa sig for.

Fællesskabet i Vindby maa have været mere intimt og indviklet, end vi ret godt kan tænke os, naar de foruden at ligge i Jordfællesskab med hverandre maatte være to Mand om hver Gaard.

Navnets Forled er jo ældgammelt; Efterledet kan være paahængt en Gang i Vikingetiden. Sandsynligvis er dog Gammelvind ældre, da Gammel vel maa referere til en yngre Vin-gaard. Vi maa tænke os Vindby anlagt som Enestegaard efter Egnens Skik og Brug. Men de tilgængelige Jorder har betinget en Deling, der ikke standsede ved Dobbeltgaarden, hvoraf der i Vinding-Vind blev en halv Snes Par, men fortsattes til Femtallet naaedes. Og derved blev man staaende. Videnskabernes Selskabs Kort aftegner i Aaret 1800 Vindby som fem smaa Gaarde.

I Reformationsaarhundredet handlede og mageskiftede Konger og Adel med Bøndergods som ingen Sinde før. Det gjaldt om at skabe Storgodser. Tidens største Statsmand *Mogens Gøye* satte Rekorden, 1552 lod hans Datter *Eline Gøye* en Jordebog forfatte over det vældige Godsrige. Blandt hans Købegods nævnes *Blaabjerg* og *Baarn* (Bahr). *Blaabjerg* var beboet af *Bartell Andersson* og *Jens Blaabjerg*. Deres Landgilde var 4 Ørte Rug, 1 Pd. Smør, 1 Mark Gæsteri, 1 Skovvogn og 1 Skovsvin. *Andris* i *Baarn* stod for 3 Mark pending.

Trecris' Landgilde var 3 Ørte Korn, 1 Lam, 1 Gaas og 2 Høns.

Gammelvind og *Vind Præstegaard* findes nævnt i en Skelforretning 1543.

Nu og da nævnes en enkelt Gaard i Røjkjær i den følgende Tid i Kronens Skøder. Men Kronens og Adelsens Handel med Gaardene maa vi opgive at forfølge. Her blev aldrig et samlet Gods. Det tilhørte 1688 17 Godsejere, hvoraf een boede paa Sjælland. Siden kom en Broderpart under Krogsdal.

Der maa nu siges et Par Ord om Landgilden. Ørte var Værdimaal lig en Tønde Rug. Af Byg og Havre skulde der derfor flere Skæpper til Ørten. Forholdet var 10—12—20. Et Pund Smør var $28\frac{4}{9}$ af vore Pund eller 14,108 kg. Dets Værdi regnedes omtrent som $1\frac{1}{4}$ Td. Rug. Hvad Skovvogne var, er der delte Meninger om, men det var dog vist Tømmer, og Ansættelsen har vel Rod i en Tid, da der var Skove. Skovsvin var magre Svin, som skulde leveres til Fedning i Skovene. Fødenød var et ungt Kreaturs Græsning.

Landgilden, der af en Gaard i Vindby, svarede til godt 4 Td. Hartkorn, maa forekomme os stor. Tienden tyngede vel knapt saa haardt, som den siden kom til. Men Sognet har dog svaret ca. 50 Td. Rug eller Byg om Aaret, hvorefter hele Afgrøden kan anslaaes til 500 Td. eller 20 Td. pr. Gaard. Af senere Aftægtskontrakter kan man se, at omtrent Halvdelen af dette maatte medgaa til Brød, Grød og Øl. Brødkornet vurderedes højt, var i ganske særlig Forstand Guds Gave.

Udgifterne har været store; der skulde jo ogsaa svares Stats- og »Kommune«skatter; de kunde nok bæres i de gode Tider. Men under Krige og Misvækst var det umuligt. Skatterne maatte nedsættes eller helt eftergives.

Tiendeydernes Tal var 1599 26. Vinding Sogn havde 56, Ulfborg 61, Raasted 25, Felding 21, Fjaltring 47, Dybe 38, Engbjerg 22, Hover 49. Og det svarer noget nær til Gaardenes Tal. Ganske vist opgives det paagældende Aar Gaardene i Vinding til 34, i Vind til 20; men disse Tal kan kun fremkomme ved, at nogle af Dobbeltgaardene regnes for een.

26—27 Smaagaarde i Vind, det er ogsaa de Tal, Skatte-
mandtal og Matrikler 1610—1688 bestandig viser os.